

הלחן של "היורה" מאת אנגל

"היורה" מתוך סויטה ישראלית

("אומרים ישנה ארץ")

מאת נועם שריף

הלחן של "היורה" מאת י. אנגל

מילים: יחיאל היילפרין

The musical score is written on four staves in a 4/4 time signature with a key signature of one flat (Bb). The melody is primarily in the treble clef. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the first line of the song, the second and third staves contain the second line, and the fourth staff contains the third line. The lyrics include words like 'גשם', 'קול המון טפות המים', 'טיף-טיף-טיף!', 'מחאו כף אֶל כָּף!', 'גשם, גשם, להב אש חוצה שמים', 'מְעוֹר אֶת הַעֵינַיִם', 'בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק!', 'זֶה הַבָּרִיק הַבָּרִיק!', 'בָּרִיק-בָּרִיק, בָּרִיק-בָּרִיק, בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק!', 'זֶה הַבָּרִיק הַבָּרִיק!', 'גשם, גשם, קול אדיר מן השמים', 'מְחַרֵּשׁ אֶת הָאָזְנוֹת!', 'רֶם-רָעַם! רֶם-רָעַם!', 'זֶה הַרָעַם הַרָעַם!', 'רֶם-רֶם, רֶם-רֶם, רֶם-רָעַם! רֶם-רָעַם!', 'זֶה הַרָעַם הַרָעַם!', 'גשם, גשם, גשם, רעם, בָּרֵק שְׁמַיִם!', 'מְחַאוּ בְּכַפַּיִם!'

גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם
גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם, מְשֻׁמֵּם
קוֹל הַמּוֹן טְפוֹת הַמַּיִם
טִיף-טִיף-טִיף! טִיף-טִיף-טִיף!
מְחַאוּ כָּף אֶל כָּף!

טִיף-טִיף, טִיף-טִיף
טִיף-טִיף-טִיף, טִיף-טִיף-טִיף
מְחַאוּ כָּף אֶל כָּף!

גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם
לֵהֵב אֵשׁ חוֹצָה שְׁמַיִם
מְעוֹר אֶת הַעֵינַיִם
בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק! בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק!
זֶה הַבָּרִיק הַבָּרִיק!

בָּרִיק-בָּרִיק, בָּרִיק-בָּרִיק
בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק! בָּרִיק-בָּרִיק-בָּרִיק!
זֶה הַבָּרִיק הַבָּרִיק!

גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם
קוֹל אֲדִיר מִן הַשָּׁמַיִם
מְחַרֵּשׁ אֶת הָאָזְנוֹת!
רֶם-רָעַם! רֶם-רָעַם!
זֶה הַרָעַם הַרָעַם!

רֶם-רֶם, רֶם-רֶם, רֶם-רָעַם!
רֶם-רָעַם! רֶם-רָעַם!
זֶה הַרָעַם הַרָעַם!

גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם, גֶּשֶׁם, רָעַם, בָּרֵק שְׁמַיִם!
מְחַאוּ בְּכַפַּיִם!

מילותיו של יחיאל הילפרין עוסקות בתופעות החורף הנתפסות בחושים: קול טפטוף הגשם ההולך ומתגבר (קול המון טיפות המים, טיף-טף), קול הרעם (קול אדיר מן השמים) והבהק הברק (להב אש חוצה שמים). הלחן "מצייר" את טפטוף הגשם המתחיל לרדת ואז הולך ומתגבר, ולבסוף נחלש ודועך.

המלחין משתמש באמצעים אחדים, היוצרים תחושה של התגברות לקראת שיא:
 א. הלחן מורכב משלשה מוטיבים מלוריתמיים. המוטיב הראשון הוא בן שני צלילים, השני בן שלשה צלילים והשלישי בן ארבעה צלילים.

ב. המנעד הולך ומתרחב בהדרגה.

ג. כל תיבה היא פסוקית בפני עצמה, וריבוי ההתחלות משווה ללחן אוירה תזזיתית.

ד. רוב הפסוקיות מתחילות בנגיעה בצליל הטוניקה, אך מתרחקות ממנו במהירות. אף פסוקית לא מסתיימת בצליל הטוניקה, ולכן נוצרת תחושת חוסר מנוחה. מנוחה על צליל הטוניקה מגיעה רק בצליל האחרון של הלחן.

ה. המקצב מורכב משמיניות ומרבעים בלבד, ומצטיין במבנה ייחודי: כל תיבה מתחלקת לשני חלקים זהים, ולכל זוג תיבות עוקבות מקצב זהה או כמעט זהה. לתיבה הראשונה, שהיא תיבת פתיחה, אין תיבה זהה מיד אחריה, אבל התיבה האחרונה מהדהדת אותה (גם מבחינה מלודית), וכך נוצרת מסגרת בין התיבה הראשונה לתיבה האחרונה.

ו. התיבה האחרונה היא תיבת סגירה ופתרון לאחר שמגיעים לשיא הגובה המלודי בתיבה שלפניה. גם בכך היא מתקשרת לתיבה הראשונה, שכן התיבה הראשונה היא תיבת הפתיחה, המציגה את התחלת הטפטוף, והתיבה האחרונה מציגה את דעיכתו.

הפרק "היורה" מאת נועם שריף – תכונות בולטות

בפרק זה מנצל שריף את תכונותיו המיוחדות של הלחן של אנגל ומעצים אותן. זהו פרק בעל אופי של סקרצו – מהיר ותזזיתי ויש בו תנועה מתמדת. פרק זה מתכתב עם פרק הסקרצו (הפרק השלישי) מתוך הסימפוניה מס' 4 ב-פה מינור אופ. 36 מאת צ'ייקובסקי, ואף מצטט מתוכו.

שימוש במוטיבים

שריף מתייחס לשלושת המוטיבים של אנגל:

המוטיב הראשון

המוטיב השני

המוטיב השלישי

כל אחד מן המוטיבים זוכה לווריאנטים מלודיים וריתמיים. לדוגמה:

Vln. I

המוטיב הראשון:

הוספת קישוטים:

Fl.

וריאנט ריתמי:

Hrn.

וריאנט ריתמי:

Vln. I

וריאנט טונאלי (מינור):

Fl.

המוטיב השני:

הוספת קישוטים:

Vln. I

וריאנט ריתמי:

Ob.

וריאנט מלודי:

Vln. I

המוטיב השלישי:

הוספת קישוטים:

Vln. I

צמצום (דימינוציה):

תזמור

התזמור עשיר ומלא הפתעות. המעבר המהיר בין המוטיבים הקצרים וחזרתם העקבית של המקצבים מאפשרים למלחין להחליף במהירות בין הכלים, לנצל גוונים רבים של התזמורת וליצור צבעוניות אינסופית. השינויים בגוון הם גם בין קבוצות כלים וגם בין גוונים שונים בתוך אותה קבוצה. דוגמאות:

א. מעבר מהיר בין קבוצות כלים:

The musical notation for example A is written on a single staff in treble clef with a key signature of one flat. It consists of four measures. The first measure is labeled 'חצוצרות' (Trumpets) and contains a series of eighth notes. The second measure is labeled 'חלילים' (Flutes) and contains a series of eighth notes. The third measure is labeled 'כינורות' (Strings) and contains a series of eighth notes. The fourth measure is labeled 'קלרינטים' (Clarinets) and contains a series of eighth notes.

ב. כלים גבוהים לעומת נמוכים בתוך אותה קבוצה:

The musical notation for example B is written on a single staff in treble clef with a key signature of one flat. It consists of four measures. The first measure is labeled 'אבוב' (Oboe) and contains a series of eighth notes. The second measure is labeled 'קלרינטים ופגוטים' (Clarinets and Bassoons) and contains a series of eighth notes. The third measure contains a series of eighth notes. The fourth measure contains a series of eighth notes.

ג. הפקת צליל שונה, כגון ארקו מול פיציקטו בכלי הקשת, שימוש בעמעמים שונים בחצוצרות ועוד.

מבנה

מבנה הפרק הוא סטרופי – מספר חזרות על השיר, עם שינויים היוצרים התקדמות והתגברות, כרוח השיר המקורי.

חטיבה ראשונה (ב-פה מז'ור): השיר מובא כלשונו, כאשר הצבע השולט הוא צבעם של כלי הקשת, עם נגיעות של כלי העץ. הפתעה מעניינת נוצרת כאשר בדיוק באמצע השיר, בשיא ההתגברות, נעצרת התנועה לרגע על ידי צלצול מהדהד של גלוקנשפיל וויברפון, ואחרי נשימה קצרה חוזרת התזזית האופיינית. חטיבה זו חוזרת פעמיים ומהווה מעין תצוגה.

חטיבה שנייה (ב-סיס מז'ור): גם בחטיבה זו מובא השיר במלואו, אך הפעם בכלי העץ על גוניהם השונים, עם הופעה קצרה של הקרנות, המציגות גוון של קבוצת כלים שעדיין לא התגלתה. ברוח היצירה, המעבר לסולם החדש איננו ע"י מודולציה אלא באופן פתאומי.

חטיבה שלישית (ב-רה מז'ור): בחטיבה זו המעקב אחר מבנה השיר כבר איננו מדויק. שלשת המוטיבים מובאים לפי הסדר, אך מספר החזרות עליהם משתנה. בחטיבה זו יש מעברים מהירים בין קבוצות הכלים השונות. כלי הקשת מנגנים בפיציקטו לאורך כל החטיבה. בסופה מודולציה לסולם הראשי – פה מז'ור.

חטיבה רביעית (ב-פה מזיור): זוהי מעין חטיבת מעבר. היא קצרה יותר מחטיבות אחרות, ויש בה ארועים מפתיעים כמו תיבות בהן אין מופיעים המוטיבים ובמקומם מופיע תיפוף בתוף צד (סָנֵר).
חטיבה חמישית: זוהי מעין חטיבת פיתוח. היא מתחילה ב-לה מינור, וכך נוצרת ציפיה לצבעים הרמוניים חדשים. חטיבה זו מתאפיינת בכרומטיקה, במעברי סולמות תכופים ובסקוונצות. השימוש במוטיבים חופשי, והמוטיב הראשון בולט לאורך כל החטיבה. צלילי כלי המתכת בעוצמה גבוהה יוצרים שיא דינמי.

חטיבה שישית: חטיבת סיום. הגוונים העדינים של גלוקנשפיל יחד עם צלילים עיליים בנבל ובכינור מבשרים את שוך הסערה. התזמור הולך ונעשה דליל, ובסוף החטיבה יש השקטה והאטה לקראת תיבות הסיום בפיציקטו עדין של כלי הקשת – סיום שהוא ציטוט מסיום הפרק של צ'ייקובסקי. למרות כל אלה – היצירה נחתמת באקורד של כל התזמורת בעצמה מירבית.

מילותיו של יחיאל הילפרין עוסקות בתופעות החורף הנתפסות בחושים: קול טפטוף הגשם ההולך ומתגבר (קול המון טיפות המים, טיף-טף), קול הרעם (קול אדיר מן השמים) והבהק הברק (להב אש חוצה שמים). הלחן "מצייר" את טפטוף הגשם המתחיל לרדת ואז הולך ומתגבר, ולבסוף נחלש ודועך.

המלחין משתמש באמצעים אחדים, היוצרים תחושה של התגברות לקראת שיא:

א. הלחן מורכב משלשה מוטיבים מלוריתמיים. המוטיב הראשון הוא בן שני צלילים, השני בן שלשה צלילים והשלישי בן ארבעה צלילים.

ב. המנעד הולך ומתרחב בהדרגה.

ג. כל תיבה היא פסוקית בפני עצמה, וריבוי ההתחלות משווה ללחן אוירה תזזיתית.

ד. רוב הפסוקיות מתחילות בנגיעה בצליל הטוניקה, אך מתרחקות ממנו במהירות. אף פסוקית לא מסתיימת בצליל הטוניקה, ולכן נוצרת תחושת חוסר מנוחה. מנוחה על צליל הטוניקה מגיעה רק בצליל האחרון של הלחן.

ה. המקצב מורכב משמיניות ומרבעים בלבד, ומצטיין במבנה ייחודי: כל תיבה מתחלקת לשני חלקים זהים, ולכל זוג תיבות עוקבות מקצב זהה או כמעט זהה. לתיבה הראשונה, שהיא תיבת פתיחה, אין תיבה זהה מיד אחריה, אבל התיבה האחרונה מהדהדת אותה (גם מבחינה מלודית), וכך נוצרת מסגרת בין התיבה הראשונה לתיבה האחרונה.

ו. התיבה האחרונה היא תיבת סגירה ופתרון לאחר שמגיעים לשיא הגובה המלודי בתיבה שלפניה. גם בכך היא מתקשרת לתיבה הראשונה, שכן התיבה הראשונה היא תיבת הפתיחה, המציגה את התחלת הטפטוף, והתיבה האחרונה מציגה את דעיכתו.

הפרק "היורה" מאת נועם שריף – תכונות בולטות

בפרק זה מנצל שריף את תכונותיו המיוחדות של הלחן של אנגל ומעצים אותו. זהו פרק בעל אופי של סקרצו – מהיר ותזזיתי ויש בו תנועה מתמדת. פרק זה מתכתב עם פרק הסקרצו (הפרק השלישי) מתוך הסימפוניה מס' 4 ב-פה מינור אופ. 36 מאת צ'ייקובסקי, ואף מצטט מתוכו.

שימוש במוטיבים

שריף מתייחס לשלושת המוטיבים של אנגל:

המוטיב הראשון- התיבה הראשונה של השיר

המוטיב השני- תיבה 4 של השיר

המוטיב השלישי- תיבה 6 של השיר

כל אחד מן המוטיבים זוכה לווריאנטים מלודיים וריתמיים. לדוגמה:

המוטיב הראשון:

הוספת קישוטים

וריאנט ריתמי בחליל

וריאנט ריתמי בקרן

וריאנט טונאלי (מינור) בכינור

המוטיב השני:

הוספת קישוט בחליל

וריאנט ריתמי בכינור

וריאנט מלודי באבוב

המוטיב השלישי:

הוספת קישוטים בכינור

צמצום (דימינוציה) בכינור

תזמור

התזמור עשיר ומלא הפתעות. המעבר המהיר בין המוטיבים הקצרים וחזרתם העקבית של המקצבים מאפשרים למלחין להחליף במהירות בין הכלים, לנצל גוונים רבים של התזמורת וליצור צבעוניות אינסופית. השינויים בגוון הם גם בין קבוצות כלים וגם בין גוונים שונים בתוך אותה קבוצה. דוגמאות:

א. מעבר מהיר בין קבוצות כלים כגון: חצוצרות, חלילים, קלרינט וכינורות

ב. כלים גבוהים לעומת נמוכים בתוך אותה קבוצה: אבוב, קלרינטים ובסון.

ג. הפקת צליל שונה, כגון ארקו (קשת) מול פיציקטו בכלי הקשת, שימוש בעמעמים שונים בחצוצרות ועוד.

מבנה

מבנה הפרק הוא סטרופי – מספר חזרות על השיר, עם שינויים היוצרים התקדמות והתגברות, כרוח השיר המקורי.

חטיבה ראשונה (ב-פה מז'ור): השיר מובא כלשונו, כאשר הצבע השולט הוא צבעם של כלי הקשת, עם נגיעות של כלי העץ. הפתעה מעניינת נוצרת כאשר בדיוק באמצע השיר, בשיא ההתגברות, נעצרת התנועה לרגע על ידי צלצול מהדהד של גלוקנשפיל וויברפון, ואחרי נשימה קצרה חוזרת התזזית האופיינית. חטיבה זו חוזרת פעמיים ומהווה מעין תצוגה.

חטיבה שניה (ב-סיס מז'ור): גם בחטיבה זו מובא השיר במלואו, אך הפעם בכלי העץ על גוניהם השונים, עם הופעה קצרה של הקרנות, המציגות גוון של קבוצת כלים שעדיין לא התגלתה. ברוח היצירה, המעבר לסולם החדש איננו ע"י מודולציה אלא באופן פתאומי.

חטיבה שלישית (ב-רה מז'ור): בחטיבה זו המעקב אחר מבנה השיר כבר איננו מדויק. שלשת המוטיבים מובאים לפי הסדר, אך מספר החזרות עליהם משתנה. בחטיבה זו יש מעברים מהירים בין קבוצות הכלים השונות. כלי הקשת מנגנים בפיציקטו לאורך כל החטיבה. בסופה מודולציה לסולם הראשי – פה מז'ור.

חטיבה רביעית (ב-פה מז'ור): זוהי מעין חטיבת מעבר. היא קצרה יותר מחטיבות אחרות, ויש בה ארועים מפתיעים כמו תיבות בהן אין מופיעים המוטיבים ובמקומם מופיע תיפוף בתוף צד (סֶנְר).

חטיבה חמישית: זוהי מעין חטיבת פיתוח. היא מתחילה ב-לה מינור, וכך נוצרת ציפיה לצבעים הרמוניים חדשים. חטיבה זו מתאפיינת בכרומטיקה, במעברי סולמות תכופים ובסקוונצות. השימוש במוטיבים חופשי, והמוטיב הראשון בולט לאורך כל החטיבה. צלילי כלי המתכת בעוצמה גבוהה יוצרים שיא דינמי.

חטיבה שישית: חטיבת סיום. הגוונים העדינים של גלוקנשפיל יחד עם צלילים עיליים בנבל ובכינור מבשרים את שוך הסערה. התזמור הולך ונעשה דליל, ובסוף החטיבה יש השקטה והאטה לקראת תיבות הסיום בפיציקטו עדין של כלי הקשת – סיום שהוא ציטוט מסיום הפרק של צ'ייקובסקי. למרות כל אלה – היצירה נחתמת באקורד של כל התזמורת בעצמה מירבית.

הצעות לפעילות

הבנת הפרק של שריף וההנאה המוזיקלית ממנו תלויים במידה רבה בהכרות עם השיר של הילפרין ואנגל ועם תכונותיו הבולטות. לכן מומלץ לעסוק קודם בשיר עצמו.

פעילות עם השיר

1. משחק חיקוי של מקצבים. המורה מקיש חצי תיבה והתלמידים מחקים במחאות.
2. לאחר מספר חזרות על משחק החיקוי, על התלמידים לזכור את הרצף בעל פה, ואז אפשר להחליף תפקידים. "מתקנים" את החיקוי בשתי התיבות האחרונות בהתאם לשיר.
3. אותו משחק חיקוי, אך בהקשת תיבות שלמות. את התיבה הראשונה מבצעים כולם יחד, והחיקוי מתחיל מתיבה 2. "מתקנים" את החיקוי בתיבה 7 בהתאם לשיר.

4. רישום המקצבים על הלוח בעזרת התלמידים. רצוי לרשום כל זוג תיבות בשורה נפרדת.

5. נגינת המנגינה על ידי המורה, בחלילית או כל כלי מלודי וזיהוי בין התבניות הריתמיות שנלמדו ובין שיוכו של השיר

6. לימוד השיר ודיון קצר במשמעות התמליל. בהזדמנות זו אפשר לתקן טעות נפוצה: "קול המון טיפות המים" – הבית הראשון עוסק בקולו של הגשם ולא במשך הזמן שלו.

7. שירת הלחן ב"שפת המקצב"

8. שירה תוך הקשת ערכי המקצב – שמיניות ביד אחת ורבעים ביד השניה, או רבעים במחיאיה ושמיניות בטפיחה.

9. שירת השיר עם ליווי כלי. הנגינה יכולה להבליט פנים שונים של השיר. רצוי לכתוב את התמליל של הבית הראשון מול המקצב, ולבקש הצעות לתזמור המתייחסות לזה או לזה. דוגמאות:

א. הבלטת מבנה הלחן: נגינה בשלש קבוצות כלים. את התיבה הראשונה ואת שתי האחרונות ינגנו כולם, וכל קבוצה תנגן זוג תיבות – 2-3, 4-5, 6-7. יש לנמק את התאמת הכלים לתיבות המסויימות.

ב. הבלטת מבנה התמליל: בתמליל יש שורת פתיחה (שורה 1), שורות של מידע (שורות 2-3), שורות אונומטופאיות המתארות את קול הגשם (טיפ טיף טף) ושורות המתארות תגובה לבוא הגשם (מחאו כף אל כף). כל קבוצת כלים תנגן בסוג אחד של תוכן.

ג. אוסטינטו – מציאת תבנית אוסטינטו מתוך השיר ושירת השיר תוך נגינת האוסטינטו.

ד. נגינה בהצטברות – בכל תיבה או בכל חצי תיבה מצטרפים נגנים נוספים. במקרה זה כדאי להקיש פעמה או תבנית אוסטינטו.

9. הכתבה מלודית של טריקורדים עולים ויורדים ב-פה מז'ור, ולאחר מכן של טטרקורדים. כיתות מתקדמות יכולות לתרגל שירה, ציון נקודות בירידה ולכתות גבוהות- כתיבה של קוורטות מלודיות בירידה.

10. הכתבה מלודית של השיר כולו, או של חלקים ממנו.

11. שירת השיר עם שמות התוים.

12. השוואת ביצועים: הקשבה לביצוע השיר ע"י מקהלת רינת, ע"י שירולי וע"י "ילדוג'אז" ודיון בהבדלים ביניהם.

13. דיון בשאלה מה בין עיבוד, "גירסת כיסוי" (cover), וריאציה, יצירה המבוססת על... וכד'

פעילות עם היצירה

1. הכרות עם המושג "מוטיב" בעזרת דוגמאות שונות. גילוי ורישום שלשת המוטיבים בשיר.
2. משימת יצירה: אלתור עם אחד המוטיבים או חיבור יצירה מוזיקלית קצרה המבוססת עליו.
3. חיבור תנועת יד קצרה לכל מוטיב, ושירת השיר בלווית התנועות.
4. האזנה ליצירה, תוך סימון המוטיבים בעזרת התנועות המוסכמות. משימה זו דורשת מספר השמעות. כדאי לסמן גם את ההפסקות המצלצלות, בעזרת תנועה חריגה. אם המשימה נעשית בישיבה, אפשר לקום וכד'.
5. חלוקה לחטיבות: כמו סעיף 4, אך עם שינוי כיוון הישיבה או העמידה בכל חטיבה.
6. הקשבה לקבוצות הכלים השונות. בחירת קבוצת כלים אחת בכל השמעה (כלי קשת, כלי עץ, כלי מתכת) ותיפוף עדין של המקצב (או קימה) רק כאשר קבוצה זו מנגנת.
7. בחירת נציגות של תלמידים לכל קבוצת כלים. כל נציגות מבצעת את הפעילות המוסכמת כאשר מנגנת קבוצת הכלים אותה היא מייצגת.
8. תנועה במרחב: כמו בסעיף 7, אך במקום הפעילות המוסכמת (תיפוף, קימה וכד') כל קבוצה מבצעת מחוות תנועתיות במרחב בהגיע תורה על פי היצירה. התנועה תיעשה תוך התייחסות לקבוצות האחרות, כדי ליצור אינטראקציה ותגובות בין הקבוצות – חיקוי, מענה, המשך, וריאנט וכד'.